

KST/VSO2
Karin Hermansson
karin.hermansson@socialstyrelsen.se

Regeringskansliet
Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se
s.sof@regeringskansliet.se

Socialstyrelsens yttrande över betänkandet SOU 2023:66 För barn och unga i samhällsvård

Socialdepartementets dnr S2023/03032

Övergripande kommentarer

Socialstyrelsen yttrar sig i de delar som omfattar myndighetens verksamhetsområde.

Myndigheten tillstyrker i huvudsak utredningens förslag och delar även i huvudsak utredningens bedömningar. Myndigheten anser i likhet med utredningen att flera av förslagen kan skapa förutsättningar för en ökad kvalitet i samhällsvården för barn och unga.

Socialstyrelsen instämmer i att det finns behov av en tydligare och mer sammanhängande reglering av socialnämndens ansvar för barn och unga i samhällsvård, samt en ökad samordning när det gäller statens stöd inom området samhällsvård av barn och unga. Myndigheten delar även bedömningen att det finns behov av ökad kunskap om de barn och unga som placeras i samhällsvård och den vård de erhåller.

Socialstyrelsen bedömer dock att det finns flera frågor som behöver analyseras och belysas ytterligare för att utredningens förslag ska kunna leda till de förändringar som utredningen avsett, vilket vi kommenterar under respektive förslag nedan.

Utredningens olika förslag hänger ihop, vilket innebär att det inom vissa områden är en förutsättning att flera förslag genomförs för att få till den förändring utredningen vill genomföra. Vissa förslag är också väldigt detaljerade, vilket till viss del gör det svårt att överblicka helheten av allt som föreslås.

Socialstyrelsens synpunkter på förslag

Kapitel 4 Nationell styrning och uppföljning

Socialstyrelsen är positiv till förslagen i kapitel 4 men vill framhålla nedanstående.

Socialstyrelsen bedömer att det finns ett omfattande behov av praktisk forskning inom området barn och unga i samhällsvård, om insatser, metoder och dess evidens. Det finns utmaningar i att stödja med kunskap om metoder och arbetsformer i socialt arbete som kunskapsläget ser ut idag. Det behövs fler interventionsstudier och effektstudier som utvärderar resultat, utfall eller i den mån möjligt effekter av arbetsformer, metoder och insatser för klienter och brukare i socialtjänst. I de fall det finns vetenskapliga stöd för metoder baseras de ofta på studier i andra länder än Sverige, vilket gör att metoder som har vetenskapligt stöd i andra länder behöver testas och anpassas för svenska förhållanden innan de kan lyftas i våra kunskapsstöd och implementeras inom socialtjänsten. Att testa och anpassa nya metoder kräver stora arbetsinsatser, vilket även gäller att utveckla, implementera och förvalta specifika metoder. Utredningen påpekar också (sid. 271) att det i dag saknas ”stabla strukturer för kunskapsutveckling och implementering inom den sociala barn- och ungdomsvården.” Socialstyrelsen instämmer i detta och föreslår att detta inkluderas i förslaget om vad den nationella samordningen ska innehålla (4.4.3), samt ägnas särskilt utrymme i den föreslagna utredningen om Stabila strukturer för regional samverkan om kunskapsbaserat arbete och nationell samverkan om kompetensfrågor (4.4.7.)

Utredningen föreslår (4.4.5) att en ny nationell struktur utformas för uppföljning av samhällets vård. Socialstyrelsen föreslås ansvara för denna. Enligt förslaget ska den nationella strukturen baseras på årlig rapportering av vissa uppgifter samt fördjupade analyser vart fjärde år. Här vill Socialstyrelsen lyfta att myndigheten i dag genomför fördjupade analyser utifrån relevans och angelägenhetsgrad, utöver den officiella statistiken som redovisas årligen. Om förslag 4.4.5 genomförs är det viktigt att myndigheten även fortsättningsvis har utrymme att bedriva fördjupad analys kring särskilt angelägna frågor, utöver den nationella strukturen. Förslaget riskerar annars att urholka och begränsa myndighetens analysverksamhet. I dag görs fördjupade studier med betydligt tätare intervall än vart fjärde år.

4.4.4 Uppdrag till Socialstyrelsen om nationell samordning och utökad nationellt arbete

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget.

Kapitel 5 Socialnämndens ansvar för en stärkt vårdkedja

5.5.2 Stärkt och förtydligt ansvar för socialnämndens att ge barn och unga i samhällsvård god vård

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget men anser att vissa justeringar bör göras i författningstexten i 6 kap. 7 § SoL.

I första punkten bör ordet ”och” läggas till så att det framgår att vården ska utföras med omtanke *och* under gynnsamma uppväxtförhållanden.

I tredje punkten bör ordet ”också” tas bort, så att meningen lyder ”att så långt möjligt tillgodose barnets eller den unges behov av stöd i kontakt och umgänge med föräldrar, syskon och andra närstående”. Myndigheten vill även påtala

behovet av att barnet eller den unge ges stöd i kontakt med familjemedlemmar som inte befinner sig i landet.¹

Myndigheten har ingenting i sak att erinra vad gäller att socialnämnden och den som ger barnet eller den unge vård ska ge stöd i skolarbetet. Men den formulering som utredningen föreslår kan behöva ses över, då den kan tolkas som att nämnden ska ta ett ansvar för själva utbildningen.

5.5.5 Ny reglering av LVU i det egna hemmet

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget att bestämmelsen i 11 § andra stycket LVU justeras till att nämnden får bestämma att den unge vistas i sitt eget hem om det kan antas att den unges behov av vård bäst kan tillgodoses där.

Socialstyrelsen avstyrker dock förslaget att bestämmelsen i 11 § andra stycket LVU om att vården alltid ska inledas utanför den enskildes hem tas bort. Grunden för ett omhändertagande enligt LVU är idag att barnet eller den unge, åtminstone i ett inledande skede, behöver beredas vård utanför det egna hemmet.² Socialstyrelsen anser att det är en stor förändring att frånga att grunden för ett omhändertagande ska vara att situationen är så pass allvarlig att den unge inte kan vara kvar i hemmet. Mot bakgrund av detta och med hänsyn till att LVU i hemmet är ett i hög grad outforskat område anser Socialstyrelsen att det behövs mer kunskap för att genomföra en sådan stor förändring av LVU. Inför en sådan förändring behöver även konsekvenserna för såväl barn och unga, föräldrar som socialnämnden utredas närmare.

LVU i hemmet tycks också, utifrån resultaten av den kartläggning Socialstyrelsen har gjort³ främst användas i ett slutskede av vården. Ett undantag är dock situationen när ett barn har separerade föräldrar och barnet behöver omhändertaras på grund av förhållanden i en förälders hem, men där det kan vara till barnets bästa att placeras hos den andra föräldern. När det gäller den situationen anser Socialstyrelsen att det finns skäl att se över bestämmelsen, bland annat med anledning av oklarheter kring bestämmelsen som tas upp i två JO-ärenden.⁴ Socialstyrelsen vill vidare framhålla att det, om den föreslagna förändringen genomförs, kan bli oklart om 11 § andra stycket eller 22 § LVU ska tillämpas när barnet eller den unga ska ”genomgå en viss behandling eller ta emot en annan del av vården för eget beteende”. 22 § LVU används av kommunerna i relativt liten omfattning idag men skulle vara tillämplig på liknande sätt som utredningen föreslår att LVU i hemmet skulle kunna användas. I det här sammanhanget är det också viktigt att beakta att det pågår en utredning som ska lämna förslag specifikt om öppna insatser utan samtycke till vårdnadshavare och fler tidiga insatser till barn och unga.

Särskilda villkor vid vård i hemmet

Socialstyrelsen avstyrker förslaget att socialnämnden ska få besluta om särskilda villkor för unga som vårdas med stöd av 3 § LVU som förutsättning för att få vårdas i det egna hemmet. Det finns, som tidigare nämnt, begränsat med kunskap om LVU i hemmet. Att införa en möjlighet att uppställa särskilda villkor skulle innebära att villkor införs som skulle gälla vid LVU i hemmet,

¹ Socialstyrelsens yttrande över betänkandet Hållbar socialtjänst—en ny socialtjänstlag, SOU 2020:47. Dnr 3.1-32505/2020. Socialstyrelsen, 2021

² Se proposition 1979/80:1 om socialtjänsten s. 596.

³ Fotnot kartläggningen

⁴ Se JO:s ämbetsberättelse 2003/04 s. 253 och 2011/12 s. 437.

men inte vid andra placeringar (undantaget placering på särskilda ungdomshem). Socialstyrelsen anser att det inte är tillräckligt utrett att det finns behov av en möjlighet till att ställa upp den typen av ingripande villkor som föreslås. Det saknas också en bedömning av förslagets förenlighet med fri- och rättigheter i regeringsformen och Europakonventionen.

5.5.6 Socialnämndens ansvar för att noga följa vården tydliggörs

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget om de faktorer som socialnämnden särskilt ska uppmärksamma i sitt arbete med att noga följa vården runt barnet eller den unge, men för att det ska stämma överens med begreppsanvändningen i SoL bör det framgå att nämnden särskilt ska uppmärksamma eventuell utsatthet för våld *eller andra övergrepp*.

Socialstyrelsen instämmer i att det finns ett behov av att socialnämnden utan hinder av sekretess faktiskt får del av de uppgifter som de behöver för att uppfylla sin skyldighet att noga följa vården av placerade barn. Myndigheten anser dock inte att uppgiftsskyldigheten ska begränsas enbart till hälso- och sjukvård och skola. Det kan även vara relevant att inom ramen för uppföljningen ta del av uppgifter från andra aktörer, exempelvis Polismyndigheten.

I förslaget till ny bestämmelse i socialtjänstlagen om att information ska hämtas in vid behov anges skolan, tandvården och hälso- och sjukvården som instanser att hämta in information från. När det gäller skolan och hälso- och sjukvården föreslås sekretessbrytande bestämmelser i form av en uppgiftsskyldighet, men inte för tandvården. Om avsikten är att det ska krävas samtycke för att få hämta in information från tandvården bör detta förtydligas i den fortsatta beredningen. I annat fall behöver en motsvarande sekretessbrytande bestämmelse införas i tandvårdslagen. Socialstyrelsen anser även att det i det fortsatta beredningsarbetet närmare behöver exemplifieras och förtydligas vilka uppgifter som kan vara av betydelse för att genomföra eller följa upp vården.

5.5.8 Tydligare stöd till vårdnadshavare och föräldrar

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget om tydligare stöd till vårdnadshavare och föräldrar. Det kan dock finnas anledning att se över formuleringen i andra stycket då de skäl som från början föranledde vården och behovet av stöd kan förändras efter att vården inletts. Det kan också uppstå nya stödbehov hos vårdnadshavare, exempelvis kring problematik hos vårdnadshavare eller barnet, som kan påverka t.ex. en återförening. Socialstyrelsen anser därför att det är viktigt att andra stycket inte begränsas till ”utifrån de skäl som föranledde vården”.

5.5.10 Socialnämnden ska anmäla till IVO om de misstänker att ett tillstånd kan behöva återkallas

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget. Socialstyrelsen anser dock att förhållandet till reglerna om lex Sarah behöver tydliggöras i den fortsatta beredningen. Kännedom om förhållanden som kan föranleda återkallelse av tillstånd skulle exempelvis även kunna utgöra skäl för socialnämnden att göra en anmälan enligt reglerna om lex Sarah för det fall att missförhållandena rör nämndens verksamhet.

Kapitel 6 Stärkt kvalitet i familjehemsvård

6.6.2 En justerad definition av familjehem

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget om en justerad definition av familjehem i 3 kap. 2 § SoF, men anser att det behöver övervägas om insatsen familjehem ska ha samma benämning i LSS som i SoL, om de får olika definitioner i förordningarna.

6.6.3 Införande av familjehemskategorier

Socialstyrelsen avstyrker delvis utredningens förslag om hur familjehem ska kategoriseras. Myndigheten anser att kategorierna istället bör vara familjehem, jourhem och nätverkshem.

Myndigheten anser inte att en uppdelning av familjehem i allmänna familjehem och förstärkta familjehem är en lämplig lösning eftersom vårdbehovet hos ett barn eller en ung person och familjehemmets behov av stöd kan variera över tid. Socialstyrelsen ser därför en risk med att den föreslagna kategoriseringen kan leda till att ett barn behöver byta familjehem när vårdbehovet förändras eller att syskon med olika stödbehov placeras i olika familjehem. Socialstyrelsen anser också att det är viktigt att alla familjehem har beredskap för att förutsättningarna kan förändras under placeringen, t.ex. att särskilda vårdbehov kan uppstå hos barnet eller den unge. Socialtjänsten å sin sida behöver ge stöd och hjälp till familjehemmet utifrån behov oavsett kategorisering.

Socialstyrelsen vill också lyfta att även familjehem som inte tar emot barn eller unga med särskilda vårdbehov kan vara i behov av ett förstärkt stöd, till exempel familjehem som tar emot flera barn samtidigt.

6.6.7 Högst tre barn eller unga i samma familjehem

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget, men ser en risk att regleringen av maximalt antal barn eller unga per familjehem kan komma att fungera som en norm så att familjehem upplever en förväntan från kommunerna att ta emot tre placeringar. Familjehem som har en eller två placeringar riskerar att få många förfrågningar från kommuner om att ta emot fler placeringar då det framgår i registret att de ”har platser kvar” (det vill säga inte har uppnått taket för antal tillåtna placeringar i ett familjehem). Ett sätt att undvika detta är att endast de familjehem som socialtjänsten har bedömt kan ta emot fler placeringar och som själva har angett att de är intresserade av detta är sökbara i registret på ett sådant sätt att kommuner kan kontakta dem om nya placeringar, men att samtliga familjehem finns med för statistik och av tillsynsskäl.

Tillstånd för familjehem (förslag 6.6.9, 6.6.10, 6.6.14 och 6.6.17)

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget i 6.6.9 om krav på tillstånd för familjehem, men bedömer att det behöver utredas ytterligare vad det är som ska bedömas i tillståndsprövningen och vad som är tillräckligt god kvalitet för att ett familjehem ska beviljas tillstånd. Faktorer som behöver utredas är dels vad som ska ingå i den grundutredning som ska leda till ett tillstånd att vara familjehem, dels vad som ska ingå i en matchningsutredning.

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget i 6.6.10 att tillstånd till familjehem ska ges av socialnämnden, men kan samtidigt se en risk att detta kommer att ta resurser som kan innebära konsekvenser för nämndens förutsättningar att utföra andra uppgifter som åligger den. Att en kommun utreder ett tilltänkt familjehem utifrån ett särskilt barn eller ung person ingår redan idag i kommunens

arbetsuppgifter, men huruvida kommuner har utrymme för att utreda även andra familjer som önskar få uppdrag som familjehem, inom den tidsram på sex månader som föreslås (se nedan), är enligt Socialstyrelsen tveksamt.

Socialstyrelsen avstyrker förslaget i 6.6.14 om att beslut om tillstånd ska fattas inom sex månader. Även den utbildning av familjehem som föreslås i 6.6.13 ska genomföras av socialnämnden och ska enligt utredningen (s. 491) genomföras innan beslut om tillstånd fattas. Myndigheten bedömer att det kommer bli svårt för många kommuner att ha utrymme för att utreda samt utbilda en familj inom sex månader. Det är inte heller självklart att alla blivande familjehem har möjlighet att avsätta tid för att delta i både utredning och utbildning under den korta tidsfristen. Förslaget bör även ses i ljuset av att det kan handla om en familj som kommunen inte själv planerar att placera ett barn eller ung person i. Förslaget behöver utredas och övervägas vidare för att möjliggöra att kommunerna får rätt resurser för att möjliggöra detta arbetssätt.

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget i 6.6.17 om att IVO ska återkalla tillstånd, men bedömer att det behövs ytterligare utredning kring vilka kriterier som ska ligga till grund för ett beslut om återkallelse av tillstånd. Myndigheten vill även påtala att det kan vara problematiskt för en part att återkalla tillstånd som utfärdats av en annan part.

6.6.19 Familjehem är skyldiga att underrätta socialnämnden om deras förutsättningar ändras

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget, men bedömer att det kan behöva tydliggöras om socialnämnden ska ha ansvar för att meddela IVO om eventuella förändringar i familjehemmet som kan föranleda ett beslut om återkallelse av tillstånd.

6.6.24 Ökat stöd till familjehem

Socialstyrelsen tillstyrker i huvudsak förslaget och anser att det är positivt att insatser till familjehem ska ges särskilt intensivt under det första året av varje placering. Myndigheten avstyrker dock förslaget i paragrafens tredje stycket om att insatserna ska vara mer kvalificerade och ges särskilt intensivt till förstärkta familjehem och jourhem. Socialstyrelsen anser att stödet och hjälpen ska utgå från behovet i det enskilda fallet snarare än utifrån familjehemmets kategorisering. Se även under 6.6.3.

6.6.25 Reglering av kompetensen vid utredning av tillstånd, utbildning, handledning och stöd till familjehem

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget med följande kommentarer. Myndigheten anser att den föreslagna bestämmelsen i 3 kap. 3 f § SoL med behörighetskravet *relevant examen* är otydlig i förhållande till 3 c § SoL där det anges *svensk socionomexamen eller annan relevant examen*. Frågan uppstår då om *relevant examen* i 3 f § ska bedömas på samma sätt som i 3 a § SoL.

I författningsförslaget (se 3 kap. 3 f § SoL) saknas ett ord innan ”personlig lämplighet”.

6.6.28 Ersättning till familjehem

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget om att jourhem ska omfattas av möjlighet till föräldraledighet och socialförsäkringsförmåner på samma sätt som övriga familjehem. Myndigheten bedömer dock att det behöver tydliggöras om ersättningen till familjehem ska kopplas till den föreslagna differentieringen.

Om differentieringen kopplas samman med ersättningen, ser myndigheten en risk att ersättningen till familjehemmet sänks när barnets behov minskar.

Kapitel 7 Register över familjehem för barn och unga

7.6.1 Att inrätta ett nationellt familjehemsregister för barn och unga

Socialstyrelsen tillstyrker upprättandet av ett familjehemsregister, och att IVO blir registerhållare. Myndigheten bedömer dock att upprättandet av ett register kräver en hel del förarbete, t.ex. utveckla sätt för utredning och kvalitetssäkring samt utreda på vilket sätt det ska utvärderas, implementeras och hur man ska skapa system för inrapportering. Dessa aspekter måste beaktas i tidsplaneringen. (Se även kommentar under kap. 13.) Myndigheten anser även att uppdraget att upprätta registret bör kompletteras med ett uppdrag att efter en tid följa upp effekterna av registret.

Enligt utredningen ska familjehemsregistret fylla samma syfte som HVB-registret, dvs:

1. stärka barns säkerhet genom att bidra till att förenkla kommuners placeringar
2. minska risken för att placering sker på ett olämpligt placeringsställe.
3. underlätta matchning.

Socialstyrelsen bedömer att registret som föreslås i utredningen främst har förutsättningar att uppfylla första punkten, dvs. att göra det lättare att hitta lediga familjehem som kommunen kan placera i. Särskilt genom att registret kommer att innehålla kontaktuppgifter, tillsammans med uppgift om lediga platser. Myndigheten bedömer att registret endast kommer att ha begränsad användning för tredje punkten (själva matchningsförfarandet), eftersom det kräver mer information än vad som kommer att finnas i registret.

Socialstyrelsen ställer sig tveksam till att registrets främsta syfte är att skapa en platsbank över lediga familjehem med tillstånd. Myndigheten ser en risk att detta bidrar till en professionalisering av familjehem som påverkar familjehemsvården negativt. Se även myndighetens kommentar på förslag 6.6.7.

Myndigheten bedömer även att registrets aktualitet kommer att vara en stor utmaning, då faktorer i familjehemmen kommer att förändras kontinuerligt.

I utredningen beskrivs att registret ska användas för att öka kunskapen på området. Även om myndigheten instämmer i att det är en viktig kunskap att få en tydligare bild av hur många familjehem som finns i Sverige, ser myndigheten att registret skulle kunna utvecklas för att utgöra underlag för mycket mer kunskap om familjehemsvården om det inte bara utformas för att användas som information om tillgång till lediga och lämpliga familjehem. För en komplett bild av hur många familjehem som finns i Sverige bör även nätverkshemmen ingå i registret, även om de inte behöver vara sökbara. Se även ovan under 6.6.7.

7.6.10 Registrets innehåll

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget. Enligt 11 § i den föreslagna lagen om register över familjehem för barn och unga ska registret endast omfatta uppgifter om familjehem som har erhållit tillstånd. Socialstyrelsen bedömer att det behöver utredas om det även bör framgå i registret att ett familjehem fått

avslag. I annat fall kan en annan kommun behöva genomföra samma utredning om familjen vänder sig dit. Ytterligare en fråga som då behöver utredas är hur länge en bedömning om att ett familjehem inte uppfyller kvalitetskraven för att få tillstånd, ska vara giltig samt vilka uppgifter från avslaget som ska redovisas, för att undvika att känsliga personuppgifter ingår i registret.

7.6.12 Behörighetstilldelning

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget, men anser att det behöver övervägas ytterligare om kommuner ska kunna ha direktåtkomst även till uppgifter om familjehem som har skyddade personuppgifter, framför allt om familjehemmet inte är tillgängliga för att ta emot fler placeringar. Här kan man jämföra med HVB, där HVB med skyddad adress inte syns i placeringsstödet för HVB och stödboenden (jfr s. 543).

7.6.18 Bevarande och gallring

Socialstyrelsen tillstyrker utredningens förslag om bevarande och gallring, men vill framhålla att registret även skulle kunna bli en möjlighet att skapa underlag för den forskning som regeringen efterfrågar gällande familjehemsvården. Då behöver dock fler uppgifter ingå i registret än de som anges i utredningen. Om registret ska kunna användas för annan kunskap än bara antal tillgängliga och lämpliga familjehem är det ur analysperspektiv viktigt att någon information finns kvar om familjehem som utgått av olika skäl. Det kan t.ex. vara ett unikt nummer, så att man exempelvis kan se hur många olika placeringsställen som barnet bott på eller hur många barn som bott på ett visst placeringsställe. Det behöver inte innehålla någon ytterligare information om familjehemmet, men numret bör vara unikt för ett specifikt placeringsställe och gå att koppla till en specifik placering.

Kapitel 8 Stärkt kvalitet i HVB och stödboende

8.5.2 Förutsättning för placering i HVB

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget att barn och unga under 21 år endast ska få placeras i ett hem för vård eller boende om det kan antas att barnets eller den unges behov av vård bäst kan tillgodoses där. Detta är särskilt viktigt när det gäller barn och unga som placeras på särskilda ungdomshem, där verksamheten har möjlighet att tillämpa särskilda befogenheter som på olika sätt kan begränsa barn och ungas fri- och rättigheter.

Socialstyrelsen tillstyrker delvis förslaget på ny definition av hem för vård eller boende. Myndigheten anser dock att vissa ändringar bör göras och redogör för dessa nedan.

Socialstyrelsen har inga invändningar mot det innehåll som utredningen lägger i begreppet *fostran*. Men myndigheten invänder mot formuleringen om fostran i 3 kap. 1 § första stycket SoF. Begreppet fostran bör kombineras med orden *omvårdnad och stöd* för att tydliggöra att vården på ett HVB omfattar mer än gränssättning samt överföring av normer och värderingar. En annan invändning mot formuleringen av begreppet fostran i bestämmelsen är att definitionen av HVB också kommer att omfatta hem som tar emot föräldrar och barn för utredning eller familjebehandling. Vid sådana hem förväntas föräldern både ta hand om och fostra sitt barn. Begreppet fostran i definitionen kan på sådana HVB leda till förvirring för personal och föräldrar rörande vem det är som ska ansvara för barnets fostran. Socialstyrelsen ger följande alternativa förslag:

- att 3 kap. 1 § första stycket SoF ändras till *Med hem för vård eller boende avses ett hem inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård eller behandling i förening med ett boende och som för barn även ger omvårdnad, stöd och kompletterar föräldrars fostran.*

8.7.1 Föreståndarens ansvar och kompetens

Socialstyrelsen tillstyrker delvis förslaget i 8.7.1 om föreståndarens ansvar och kompetens. Myndigheten ser en risk att förslaget om att flera personer ska kunna förestå ett HVB eller stödboende, kan leda till oklarheter om vem som ytterst är ansvarig i olika frågor som ligger inom föreståndarens ansvar.

Utredningen föreslår att regeringen bör ge Socialstyrelsen uppdrag att ta fram en utbildning för föreståndare i HVB och stödboende som tar emot barn och unga under 21 år. Socialstyrelsen ställer sig bakom förslaget om att en nationell föreståndarutbildning bör tas fram. Myndigheten anser dock att Socialstyrelsens uppdrag ska begränsas till att utreda formerna och innehållet för utbildningen men inte erbjuda själva utbildningen. Det finns andra utbildningsaktörer som är bättre lämpade för detta.

8.7.2 Den övriga personalens kompetens

Socialstyrelsen tillstyrker delvis utredningens förslag i 8.7.2 om den övriga personalens kompetens. Myndigheten delar utredningens bedömning om behovet av stöd gällande personlig lämplighet men anser att förutsättningarna för att utforma ett nationellt stöd behöver utredas ytterligare. Socialstyrelsen bedömer att det finns många utmaningar i att ta fram en enhetlig modell för hur den övriga personalens personliga lämplighet bör bedömas. Myndigheten har sedan tidigare tagit fram kompetensmål inom området som delvis belyser frågans komplexitet. Dessa är dock avgränsade till personalens kompetens och inte personliga lämplighet.

8.9.1 SiS roll i vårdkedjan

Socialstyrelsen delar utredningens bedömning av att SiS roll i vårdkedjan behöver förtydligas och ser därför positivt på de förslag som anges i 8.9.1 och 8.9.2.

Gällande förslaget i 8.9.1 vill Socialstyrelsen framhålla att det är viktigt att förtydliga vilken typ av insatser som SiS ska få möjlighet att erbjuda inom ramen för TFCO. Det är även viktigt att det tydliggörs att även dessa familjehem ska utredas av en kommun, beviljas tillstånd och finnas med i familjehemsregistret. Det kommer annars bli en typ av verksamhet som ligger utanför det föreslagna systemet med familjehem som socialnämnderna ska ansvara för.

Kapitel 9 Tillgång till jämlik hälso- och sjukvård och tandvård

9.6 Överväganden och förslag om undersökningar av hälsan

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget i huvudsak. Socialstyrelsen föreslår dock att 5 § i lagen (2017:209) med särskilda bestämmelser om åtgärder som avser hälsa för barn och unga i samhällsvård kompletteras med att Statens institutionsstyrelse ska *om det inte är uppenbart obehövt* underrätta regionen om behov av hälsoundersökning.

När det gäller de föreslagna förändringarna i 32 § LVU instämmer Socialstyrelsen i att bestämmelsen kan behöva förtydligas, bland annat i relation

till hälsoundersökningen. Det kan även förekomma andra undersökningar i anslutning till vård enligt LVU som kan medföra att en läkarundersökning enligt 32 § LVU inte behövs, så som rättsmedicinsk undersökning eller hälsoundersökning av asylsökande m.fl. Socialstyrelsen anser dock att en läkarundersökning kan behövas för ett något vidare syfte än som framgår av utredningens lagförslag, då en läkarundersökning kan vara ett viktigt komplement till nämndens utredning för nämndens *bedömning* om det finns behov av vård med stöd av LVU (jfr prop. 1979/80:1 s. 602, prop. 1989/90:28 s. 69 och prop. 2016/17:59 s. 35). Det innebär att läkarundersökning kan bli aktuellt inte bara för att särskilt beakta hälsotillståndet inför beslut om vård, utan även i ett något tidigare skede som en del av utredningen för att kunna bedöma om det finns ett behov av vård enligt 2 och/eller 3 § LVU. I det här sammanhanget är det viktigt att beakta att barn och unga som kan komma ifråga för vård enligt LVU kan ha en historik av uteblivna eller bristfälliga kontakter med hälso- och sjukvården.

Socialstyrelsen anser vidare att det kan behöva klargöras om en läkarundersökning enligt 32 § LVU får beslutas endast om det *saknas samtycke* till undersökningen från den unge och/eller vårdnadshavarna, eller om ett beslut om läkarundersökningen ska fattas när det finns behov, *oavsett samtycke*, alltså även i de fall då den unge och/eller vårdnadshavaren samtycker.

9.6.3 Långsiktig nationell implementering och uppföljning av reglerna om hälsoundersökning

Myndigheten delar inte utredningens bedömning att det i dagsläget finns behov av ett regeringsuppdrag till Socialstyrelsen. Myndigheten har arbetat med frågor som rör placerade barn och ungas hälsa sedan 2020 inom ramen för ett regeringsuppdrag (S2020/07505 (delvis)) Detta uppdrag har också blivit förlängt och ska slutrapporteras under 2027.⁵ Under 2023 har myndigheten bland annat genomfört en kartläggning av hälsoundersökningar av placerade barn och unga. Utifrån resultatet av den planeras att arbeta vidare med stöd till kommunerna bland annat för att dessa mer frekvent ska skicka underrättelser till regionerna om behovet av hälsoundersökningar. Som stöd för samverkan kring placerade barn och ungas hälsa har Socialstyrelsen under hösten 2023 publicerat HälsoSAMS. Det riktar sig till socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården och lyfter bland annat fram regelverket kring hälsoundersökningar. Under kommande år kommer myndigheten att arbeta med spridning av HälsoSAMS. Men myndigheten kommer också arbeta med flera andra aktiviteter som sammantaget syftar till att ge förutsättningar för att placerade barn och unga får tillgång till en god hälso- och sjukvård och tandvård. Myndigheten ser behov av att fortsätta arbeta med dessa frågor långsiktigt och uthålligt och uppdrag inom området är relevant efter 2027.

9.7.3 Hälso- och sjukvård efter behov i de former som regionen erbjuder

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget om ett nytt uppdrag till myndigheten gällande att analysera och beskriva hur de strukturer för samverkan som byggts upp i arbetet med integrerad vård också kan vara en del av ordinarie samverkan. Dock är det viktigt att ett sådant uppdrag är utformat så att det omfattar samtliga delar av SiS ungdomsvårdsverksamhet. För att uppdraget ska ges bästa

⁵ Regeringsbeslut med nummer S2020/05537, S2022/03076, S2023/03257 (delvis)

förutsättningar att leda till konkreta förändringar ser Socialstyrelsen även att det är en fördel om uppdraget inte bara omfattar att analysera och beskriva, utan även att konkret testa olika former av samverkan mellan regionerna och ungdomshemmen.

Socialstyrelsen bedömer att ett uppdrag enligt ovan bör vara förenat med ett statsbidrag för de regioner som deltar i arbetet, då regionerna kommer att behöva avsätta särskilda resurser för att arbeta med uppdraget, samt då uppdraget behöver omfatta fler delar inom såväl regionerna som SiS än de som deltagit i utvecklingsarbetet om integrerad vårdform.

Socialstyrelsen tillstyrker även förslaget om ett utvecklingsarbete för att pröva mobila team och digitala lösningar för ökad tillgänglighet till regionens öppna hälso- och sjukvård för barn och unga i särskilda ungdomshem.

9.7.5 Hälso- och sjukvård på basnivå på plats i de särskilda ungdomshemmen

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget, men vill framhålla följande.

I de hälso- och sjukvårdsuppgifter som SiS ska ansvara för bör även god omvårdnad anges. Sjuksköterskans roll i att säkerställa att barnen får en god omvårdnad utifrån sina psykiatriska och somatiska behov kan behöva tydliggöras. Inom projektet om en integrerad vårdform har myndigheten sett att sjuksköterskan kan ha en central roll i att vägleda behandlingspersonalen i frågor gällande barnens omvårdnad.

Att SiS hälso- och sjukvårdsuppdrag tydliggörs är troligen en förutsättning för det förslag som anges i 9.7.3, men även förslaget i 9.7.6 om särskilda överenskommelser mellan SiS och regionerna om samarbete i fråga om hälso- och sjukvård och tandvård för barn och unga på SiS.

9.8 Överväganden och förslag om särskilda utvecklingsområden

Socialstyrelsen tillstyrker förslagen om nya uppdrag i 9.8, men föreslår följande tillägg till listan över uppdrag

- genomföra ett utvecklingsarbete i nära samverkan med huvudmän och professionsföreträdare inom BUP, barnmedicin och elevhälsan för att öka förutsättningar för placerade barn med neuropsykiatriskt tillstånd eller intellektuell funktionsnedsättning får tillgång till den omvårdnad och stöd de behöver

Kapitel 10 En väl fungerande skolgång

10.5.2 Obligatorisk kunskapsbedömning av barn och unga i samhällsvård

Socialstyrelsen ställer sig i huvudsak positiv till utredningens förslag vad gäller placerade barn och ungas skolgång. Myndigheten har dock vissa invändningar som redovisas nedan.

Socialstyrelsen ser liksom utredningen ett behov av att i de flesta fall göra en kunskapsbedömning. Men inte som regel vid varje placeringstillfälle. I det fall ett barn eller ung person inte kommer att byta skola finns ingen anledning att göra en kunskapsbedömning. Syftet med kunskapsbedömningen är att planera stöd för eleven om denne inte kommer att uppfylla de betygskriterier, eller kriterier för bedömning av kunskaper, som minst ska uppfyllas. Denna rätt till stöd är redan reglerad i 3 kap. 5 § skollagen (2010:800). Här måste man utgå

ifrån att skolan, precis som för andra i skolan, redan har tagit ansvar för den elev som går där och som ska placeras. Myndigheten ser därför att det med förslaget på ny paragraf finns risk för en dubbelreglering.

Socialstyrelsen anser inte heller att det finns anledning att reglera att en kunskapsbedömning ska göras innan skolplikten inträder om det inte finns indikationer på att det behövs. Detta är redan idag reglerat genom 3 kap. 4 § skollagen. Att ett barn, oavsett behov, skulle behöva genomgå en kunskapsbedömning riskerar att peka ut och stigmatisera barnet.

Socialstyrelsen anser dock att det finns skäl att reglera att en kunskapsbedömning ska genomföras i det fall ett barn eller ung person som är eller blir placerad byter skola. I annat fall riskerar man att lång tid kommer att förflyta innan skolpersonalen har uppmärksammat elevens kunskapsutveckling och eventuella behov av stöd.

10.5.6 Regeringsuppdrag för utvecklings- och implementeringsinsatser av SAMS

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget om ett nytt regeringsuppdrag för utvecklings- och implementeringsinsatser av Samverkan socialtjänst skola, SAMS, men ser att uppdraget i huvudsak bör riktas mot att förvalta och implementera SAMS. För närvarande pågår ett arbete med att revidera SAMS, där SiS är med i referensgruppen.

10.5.7 Överenskommelse med SKR för att testa och sprida arbetssätt för att förbättra barn och unga i samhällsvårds skolresultat

Socialstyrelsen delar utredningens bedömning att det finns skäl att testa och sprida olika arbetssätt som leder till att förbättra placerade barn och ungas skolresultat. Myndigheten föreslår dock att Socialstyrelsen, Skolverket och Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, får i uppdrag av regeringen att bidra i Sveriges Kommuner och Regioners, SKR:s, arbete i en större omfattning än vad utredningen föreslår. Myndigheterna kan förutom att bidra med kunskap bland annat utreda vilka juridiska förutsättningar som finns för att introducera olika arbetssätt och metoder i skolan eller inom socialtjänsten och vilka regeländringar som kan behövas. Även ansvaret mellan de båda aktörerna för stödinsatser kan behöva redas ut. Det kan också finnas juridiska problem att lösa inför att introducera Skolsatsning inom familjehemsvården, Skolfam, i större omfattning. En implementering av metoder och arbetssätt kan också stärkas av att myndigheterna deltar i arbetet.

Kapitel 11 Fortsatt samhällsvård efter 18 års ålder och stöd efter samhällsvård

11.6.1 Socialnämnden ska pröva behovet av fortsatt vård inför att barnet fyller 18 år

Socialstyrelsen tillstyrker att det i lag tydliggörs att socialnämnden behöver överväga behovet av fortsatt vård utanför hemmet inför att barnet fyller 18 år. Myndigheten anser dock att det i förhållande till att en behovsbedömning ska göras enligt 4 kap. 1 § SoL blir otydligt med vad som avses med att ”pröva behovet av vård” enligt den föreslagna 6 kap. 6 h §.

11.6.2 Stöd efter vården ska ingå i en skälig levnadsnivå för unga upp till 25 år

Socialstyrelsen tillstyrker förslaget men vill påtala att dessa behov av stöd även kan finnas hos exempelvis yngre åldersgrupper. På s. 994 i betänkandet redogörs för att utredningen anser att vistelsekommunen ansvarar för att detta stöd ges enligt 2 a kap. 1 § SoL. Socialstyrelsen vill dock påtala att enligt ansvarsfördelningsreglerna i 2 a kap. SoL ska en och samma kommun så långt det är möjligt ha ett samlat ansvar för stöd och hjälp. Om den enskilde är bosatt i en annan kommun än vistelsekommunen ansvarar bostadskommunen för det stöd och den hjälp som den enskilde behöver. Vid placering i familjehem eller HVB behåller placeringskommunen ansvaret, såvida det inte rör akuta insatser. Vilken kommun som kan anses vara ansvarig i denna situation kan därmed bero på omständigheterna i det enskilda fallet. Socialstyrelsen vill även understryka vikten av att placerade barn och unga inte faller mellan stolarna vid bedömningen om vilken kommun som är ansvarig. Om det är fråga om att bedöma när en vistelsekommun ska övergå till att vara ny bostadskommun är det vidare viktigt att beakta den enskildes egna önskemål och avsikter (jfr prop. 2010/11:49, s. 38–39). För det fall vistelsekommunen alltid ska anses vara ansvarig i denna situation behöver detta särskilt regleras i 2 a kap. SoL

Kapitel 12 Konsekvensanalys

Utredningen innehåller många omfattande uppdrag till Socialstyrelsen, som myndigheten välkomnar. Det är dock svårt att bedöma om de kostnader som anges i utredningen är realistiska för att genomföra dessa. Myndigheten kommer att titta på uppdragen samlat när det blir aktuellt och då bedöma kostnader.

Kapitel 13 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Bestämmelserna som rör tillståndsprocessen för familjehem ska träda i kraft den 1 november 2025. Socialstyrelsen föreslår att ikraftträdandet flyttas fram till 1 juli 2026 eftersom ändringen av bestämmelserna förutsätter ett mycket stort förberedande arbete som myndigheten ska ansvara för (avsnitt 6.6.21). Socialstyrelsen ska se över författningar och ta fram vägledande och stödjande material kring hur kommunerna ska genomföra utredningar. Därutöver ska Socialstyrelsen tillhandahålla utbildning till kommunerna och undersöka förutsättningarna för en digital tjänst. Ett sådant arbete kommer att kräva både resurser och tid för att bli av god kvalitet och långsiktigt hållbart.

Se även kommentar till kapitel 7 om myndighetens bedömning av det förarbete som krävs innan ett familjehemsregister kan upprättas.

Beslut i detta yttrande har fattats av generaldirektören Olivia Wigzell. I den slutliga handläggningen har avdelningscheferna Sabina Orstam och Pär Ödman samt enhetschefen Annika Öquist deltagit. Utredaren Karin Hermansson har varit föredragande.

SOCIALSTYRELSEN

Olivia Wigzell

Karin Hermansson